

Регіональна політика і територіальний розвиток

<https://doi.org/10.36818/1562-0905-2022-4-1>

УДК 332:003.13:330.11.4

JEL E22, O18, O40

С. Л. Шульц, О. М. Луцків

Просторові та секторальні детермінанти продуктивної спроможності регіонів: теоретична генеза та методологічні засади дослідження

Досліджено еволюцію теоретичного базису концепції продуктивності економіки на національному та регіональному рівнях. Ґрунтуючись на визначенні сутності понять «продуктивність» і «спроможність», автори пропонують власне визначення терміна «продуктивна спроможність регіонів». Охарактеризовано доробок зарубіжних науковців у частині дослідження особливостей регіонального розвитку та проблематики продуктивності, ідентифікації та оцінювання впливу просторових чинників на продуктивність економіки територіальних систем різного ієрархічного рівня і виявлення просторових детермінант продуктивної спроможності регіонів. На основі проведеного аналізу досвіду емпіричних досліджень з оцінювання впливу просторових чинників на продуктивність економіки виокремлено низку закономірностей її зростання. Розкрито специфіку природи міжрегіональних і внутрішньорегіональних диспропорцій продуктивності. Доведено, що взаємодія просторових і секторальних детермінант визначає рівень продуктивності економіки країни, регіону та окремих територіальних громад. Акцентовано на проблемі продуктивності ресурсів і запропоновано напрями подальших теоретико-прикладних досліджень проблематики продуктивної спроможності регіонів. Ключові слова: продуктивність, продуктивна спроможність регіонів, фактори виробництва, просторові детермінанти, продуктивність ресурсів.

Постановка проблеми. У довоєнний період в Україні спостерігалася стагнація продуктивності економіки, яка проявлялась у зниженні щорічних темпів росту продуктивності праці та капіталу. Закономірним наслідком цього стали неможливість збільшення темпів росту заробітної плати найманих працівників і підвищення їхньої купівельної спроможності, зростання питомої ваги сировинного експорту в його загальних обсягах, дедалі більша залежність країни від імпорту енергоресурсів тощо. Відсутність позитивної динаміки продуктивності пов'язана з відсутністю активного заохочення вітчизняних підприємств до підвищення ресурсоефективності. Наприклад, показник продуктивності енергії (ВВП на одиницю загального постачання первинної енергії в Україні був у попередні роки приблизно в шість разів нижчим, ніж у країнах ОЕСР, та в понад два рази – ніж у країнах Східного партнерства ЄС. Для України вкрай актуальною є тенденція до зростання міжрегіональних диспропорцій за рівнем продуктивності. Додамо, що у 2020 р. коефіцієнт міжрегіональної диференціації за показником продуктивності праці становив 6,7, а продуктивність капіталу в більшості видах економічної діяльності скоротилася.

За рівнем продуктивності економіка України значно поступалася економічно розвиненим країнам світу. Але і ці країни протягом останнього десятиріччя стикалися з проблемою низхідної динаміки продуктивності, зі зниженням ресурсної продуктивності, уповільненням динамічності розвитку бізнесу та збільшенням територіальних диспропорцій продуктивності економіки загалом. Незважаючи на деяке підвищення продуктивності праці в країнах-членах ЄС, продуктивність капіталу зберігала тенденцію до падіння, а відмінності в продуктивності економіки країн та їхніх регіонів стали предметом політичного занепокоєння в цих країнах як з точки зору справедливості, так і соціальної згуртованості.

© С. Л. Шульц, О. М. Луцків, 2022.

Війна стала складним і масштабним викликом для економіки України та її регіонів через втрати виробничих та інфраструктурних об'єктів, руйнування логістичних ланцюгів, обмеження фінансових та інвестиційних можливостей, зростання масштабів міграції населення та зниження його купівельної спроможності. Відбудова країни та розбудова її економіки у стратегічній перспективі потребуватиме вирішення низки проблем у площині ефективних управлінських рішень щодо підвищення продуктивної спроможності країни та її регіонів.

Отже, в умовах війни та в період повоєнної розбудови економіки України проблематика продуктивності, оцінювання потенціалу спроможності її зростання та визначення факторів і рушіїв підвищення продуктивної спроможності регіонів суттєво актуалізується.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичним і методологічним аспектам дослідження продуктивної спроможності економічних систем присвячені праці як зарубіжних (Ф. Бастія, В. Венсела, В. Зеленюка, Х. Кала, Дж. Кендріка, А. Маєра, У. Мересте, А. Роота, Д. Сінка), так і вітчизняних (Н. Акимова, А. Гальчинського, П. Єценка, Л. Костіна, М. Назарова, Л. Соколова, І. Прокопенка, О. Сологуб, Т. Твердохлібова, А. Філіпенка) науковців. Однак, незважаючи на значний інтерес науковців до вивчення проблематики продуктивності економіки в контексті виявлення потенціалу її зростання, потребує подальших наукових досліджень у площині визначення детермінант і драйверів підвищення продуктивної спроможності регіонів в умовах повоєнної відбудови економіки України.

Метою статті є обґрунтування теоретико-методологічних засад дослідження продуктивної спроможності економіки регіонів України, а також визначення потенційних прискорювачів її зростання в розрізі просторових і секторальних детермінант.

Основні результати дослідження. Розглядаючи теоретичний базис проблематики продуктивної спроможності, охарактеризуємо сутність поняття «продуктивна спроможність», що безпосередньо корелює з розповсюдженими в науковій літературі підходами до розуміння змісту поняття «продуктивність». Наявні концепції розглядають продуктивність як складну й багатогранну економічну категорію. На сьогодні до трактування її сутності та методики вимірювання не склалося єдиного підходу. Відповідно, продуктивність розглядається як:

- показник, який, по-перше, свідчить про ефективність використання ресурсів (праці, капіталу, землі, матеріалів, енергії, інформації тощо) під час виробництва різних товарів і послуг; по-друге, відображає взаємозв'язок між кількістю та якістю вироблених товарів або наданих послуг і ресурсами, витраченими на їх виробництво; по-третє, дозволяє порівнювати результати виробництва на різних економічних рівнях [1];
- відношення кількості продукції, виробленої за певний період часу, до кількості ресурсів, спожитих для її створення. Такий підхід спрямований на те, щоб знайти оптимальне поєднання наявних чинників виробництва та витрат на залучення їх у виробничий процес для досягнення максимальних показників (І. Бондар, Д. Сінк, П. Борщевський, В. Петюх, А. Гальчинський, П. Єценко, Ю. Палкін та ін.) [2, с. 5; 3, с. 32];
- міра або спосіб вимірювання ефективності використання ресурсів праці, капіталу, землі, матеріалів, енергії, інформації під час виробництва різноманітних товарів і надання послуг (І. Прокопенко, В. Єременко, В. Сухарський та ін.) [4, с. 14; 5, с. 124; 6, с. 247];
- продуктивність економічної системи вимірюється в розрізі продуктивності одного фактору виробництва (ресурсу) (П. Гоулда, К. Куросава, Г. Галкін, Т. Твердохлібов, Г. Руденко) [7, с. 85-92];
- показник технологічного й організаційного рівнів виробництва, представлений у вигляді обсягу виробництва з розрахунку на одиницю витрат чинників виробництва (мультифакторна, або багатфакторна продуктивність) (О. Мороз,

Л. Штефан, С. Лучанінова, С. Волошин, С. Семенова, Н. Ларичева, І. Могілат) [8, с. 4-16];

- результативність економічної діяльності (Д. Сінк і М. Мескон) [9];
- здатність акумулювати значний потенціал фінансових, інноваційних, інформаційних і людських ресурсів, що характеризується високим рівнем мобільності в межах міжнародних ринків факторів виробництва (О. Ларіна) [10, с. 6];
- система відносин, пов'язаних із використанням можливостей певної соціально-економічної системи, кожний з елементів якої знаходиться у взаємозалежності і впливає на наповнення змісту кожної категорії продуктивності більш високого порядку. До категорії першого порядку належить категорія ефективності на мікрорівні, до другої – факторна продуктивність економіки, яка втілює в собі категорії третього порядку продуктивності – «так звані часткові категорії, кожна з яких несе в собі відносини організаційної, ресурсної, управлінської діяльності та менеджменту» (П. Сологуб, І. Мазуркевич, Н. Гончарова та ін.) [11, с. 6; 12, с. 7-9].

Зауважимо, що в широкому розумінні продуктивність інтерпретується науковцями як ефективність використання всіх ресурсів, результат дії певних факторів і рухів, які сприяють зростанню виробничого потенціалу країн та їхніх регіонів та економічному зростанню загалом. Показники продуктивності можна використовувати для моніторингу змін рівня життя населення, ефективності чи конкурентоспроможності економіки.

Стосовно сутності поняття «спроможність» (англ. – capabilities) слід зазначити, що воно трактується як «здатність до дій, наявність умов, сприятливих для чого-небудь» [13, с. 605], а також як «здатність досягати потрібного ефекту за заданих стандартів та умов на основі комбінації засобів і способів, застосовуваних для вирішення певних завдань» [14, с. 215]. «Спроможність» містить потенціал диверсифікації, зростання, має певну мобілізаційну та перспективну спрямованість [15, с. 13-14].

Комітет продуктивності при Європейській агенції з проблем продуктивності розглядає продуктивну спроможність як стан розуму, ставлення до світу, що передбачає безперервне удосконалення всього суцього. Це впевненість у тому, що завтра буде краще, ніж сьогодні, а людина може виконувати будь-яку роботу. Продуктивність передбачає безперервність зусиль щодо пристосування економічної діяльності до постійно змінюваних умов, застосування нових теорій і методів. Це тверда віра в прогрес людства [5, с. 23].

Сучасні дослідження проблематики продуктивної спроможності в Україні безпосередньо пов'язані з науковим доробком професора А. С. Філіпенка, який, розкриваючи сутність поняття «продуктивна спроможність», трактує його як багатовимірний процес, що відображає загальний стан господарства, продуктивність використання всіх ресурсів, характер, рівень і розвиненість інституційного середовища, якість людського та соціального капіталу тощо [15, с. 13-14].

Узагальнюючи результати дослідження підходів до визначення сутності поняття «продуктивна спроможність», зазначимо, що продуктивна спроможність регіонів – це здатність регіонів різного ієрархічного рівня розвивати свій виробничий потенціал у стратегічній перспективі та забезпечувати його розширене відтворення, підвищуючи водночас продуктивність використання ресурсів території.

На макроекономічному та регіональному рівнях категорія продуктивності тісно пов'язана з економічним зростанням, загальною методологічною основою якого є теорія факторів виробництва, що пояснює закономірності забезпеченості країн, регіонів, суб'єктів підприємницької діяльності факторами виробництва та відмінності у пропорціях їх використання. Теоретичні витоки сучасної концепції продуктивності економіки регіонів закладені в:

- неокласичній теорії зростання, яка наголошує на відмінностях у забезпеченні факторами, співвідношенні капіталу, праці та технологій;
- теорії ендогенного зростання, що робить акцент на впливі нових технологій, знань і людського капіталу на економічне зростання, а також містить положення нової економічної географії, яка обґрунтовує вплив просторових чинників, зокрема продуктивності економіки, на підвищення ефективності економічної діяльності.

Проводячи дискурс-аналіз концепції продуктивності економічних систем різного ієрархічного рівня, підкреслимо, що представники класичної економічної теорії (А. Сміт [16, с. 258], Дж. М. Кейнс [17]) значну увагу приділяли науковому обґрунтуванню та концептуалізації продуктивності як джерела добробуту та багатства. Вчені акцентували на проблемі створення та розподілу доходу, багатства, добробуту націй, а також визначали фактори (природно-географічне середовище, рівень розвитку матеріальної та духовної культури, поділ праці, міжнародна торгівля тощо), які впливають на ці процеси. Фактично продуктивність розглядалась як основний фактор, що визначає рівень життя населення.

Еволюція теоретичного підґрунтя дослідження продуктивності свідчить, що ця проблематика розглядалась науковою спільнотою в контексті інтерпретації сутності поняття, визначення факторів продуктивності та її зростання, ідентифікації найбільш продуктивних видів економічної діяльності і методичних підходів до вимірювання.

А. Тюрго [18], Й. Тюнен [19] та Т. Мальтус [20], обґрунтовуючи закон спадної віддачі аграрного сектору, наголошували на продуктивності лише сільського господарства, тоді як А. Сміт, на відміну від своїх попередників, до «продуктивних» галузей відносив не лише сільське господарство, а й промисловість і торгівлю. Вчений запропонував «теорію трьох факторів виробництва», де виділяв три основні економічні ресурси (праця, земля і капітал), продуктивність використання яких є визначальною в розвитку економіки. Водночас А. Сміт наголошував, що праця є головним джерелом національного багатства.

Подальший розвиток теорії трьох факторів виробництва пов'язаний з появою закону спадної продуктивності праці і капіталу та теорії граничної продуктивності. Згідно з цією теорією, участь кожного виробничого фактору у створенні вартості продукції визначається його граничною продуктивністю, тобто величиною створюваного ним граничного продукту. У своїх працях Дж. Кларк, представник неокласичної теорії економічного зростання, зазначав, що кожний фактор виробництва характеризується специфічною продуктивністю і створює дохід [21]. До основних факторів розвитку економіки він додавав технологічний і моральний. Дж. Кларк розглядав чотири основні фактори виробництва: капітал у грошовій формі, капітальні блага (засоби виробництва і земля), діяльність підприємця (підприємницькі здібності), праця робітника.

У моделях Кобба-Дугласа, Я. Тибергена і Р. Солоу та інших вчених вимірювання продуктивності пропонувалось здійснювати в контексті виробничої функції та врахування трендів економічного зростання. Основна ідея полягала у визнанні того, що оцінювання ефективності економічного розвитку здійснювалось за принципом порівнювання витрат і результатів, а процес саморегулювання економічного зростання базується на постійному контролі за рівнем віддачі (ефективності) окремих факторів виробництва. Крім того, основним твердженням традиційної неокласичної теорії зростання Р. Солоу є те, що економічне зростання регіонів базується на двох передбачуваних механізмах [22]: зменшення прибутковості (продуктивності) капіталу, що призводить до уповільнення темпів зростання; у довгостроковій перспективі зростання доходу на одну особу визначається (екзогенним) технічним прогресом.

Оцінюючи роль продуктивності в процесах економічного зростання, сучасні дослідники К. Фаглі, С. Ванг, Дж. Алстон акцентують на тому, що джерелами

економічного зростання останніх десятиліть є радше збільшення продуктивності, ніж акумулювання факторів виробництва [23; 24].

Довший час серед науковців переважав підхід, в основі якого продуктивність здебільшого досліджувалась на макро – та макрорівні, а зростання кількості факторів продуктивності обумовило багатofакторність продуктивності та призвело до побудови багатofакторної моделі продуктивності (MFP – Multifactor Productivity). Слід зазначити, що на основі моделі MFP оцінюється не внесок окремих факторів в економічне зростання, а їхній сукупний вплив на виробництво через технологічні зміни, вплив ефекту масштабу, підвищення енергоефективності тощо.

Новітні дослідження проблематики продуктивності засвідчують перехід до більш широкого погляду на продуктивність і розширення переліку факторів, які сприяють її зростанню. Прикладом таких досліджень є проєкт EU KLEMS, який реалізовувався під керівництвом Університету Гронінгена та Національного інституту економічних і соціальних досліджень (NIESR) від імені Єврокомісії. Цей проєкт був спрямований на створення бази даних для полегшення міжнародних порівнянь динаміки економічного зростання, продуктивності, створення робочих місць, формування капіталу та технологічних змін на галузевому рівні для всіх держав-членів Європейського Союзу. Оцінювання продуктивності для країн-членів ЄС, а також США, Японії та Канади було здійснено за допомогою моделі багатofакторної загальної продуктивності виробництва, основними складовими якої визнано капітал, працю, енергію, матеріали та бізнес-послуги [25].

Варто підкреслити, що у ХХ ст. домінантним фактором зростання продуктивності вчені вважали технічні та технологічні інновації. Сьогодні спостерігаємо наукову дискусію щодо впливу інноваційної діяльності на продуктивність. Крім того, велика когорта представників американської та європейської наукових шкіл наголошують на зростанні ролі нематеріальних факторів продуктивності та вказують на посилення зв'язків між соціальним капіталом і продуктивністю. Сьогодні близько чотирьох з кожних п'яти доларів, витрачених населенням провідних економік країн ОЕСР, – це витрати на послуги або нематеріальні товари. Починаючи з 1990-х рр. «дематеріалізація» економік і розвиток цифрової економіки дещо змінюють усталене розуміння продуктивності. Відповідно, спостерігаємо перехід від суто виробничих і технологічних постулатів продуктивності до визнання того, що «м'які» інновації є такими ж важливими, як і «жорсткі» технології. К. Шломбс у своїй книзі «Машини продуктивності» наголошує на інтерпретаційній гнучкості продуктивності і припускає, що саме такий підхід став вирішальним фактором зростання продуктивності в США [26].

Важливим є той факт, що в сучасній світовій економіці навіть виробництво матеріальних благ формується дедалі більшою кількістю нематеріальних факторів, які впливають на якість продукції чи послуг та їхню ціну.

Ще однією ознакою сучасних досліджень з проблематики продуктивності є увага до її просторового виміру. Доробок зарубіжних науковців у сфері виявлення закономірностей регіонального розвитку та проблематики продуктивності сфокусований на чотирьох основних напрямках:

- аналіз регіонального розподілу секторів економіки, оцінювання процесів локалізації їх і наслідків для регіонального доходу та продуктивності;
- обґрунтування регіональної конвергенції та аналіз просторових диспропорцій продуктивності на національному, міжрегіональному та внутрішньо-регіональному рівнях;
- ідентифікація чинників економічного зростання, які впливають на регіональну продуктивність і характеризують продуктивну спроможність економіки регіонів;
- оцінювання продуктивності ресурсів регіонів та їхнього впливу на конкурентоспроможність.

Про важливість урахування просторового чинника в дослідженнях ефективності економічного розвитку зазначав М. Портер, наголошуючи на тому, що продуктивність економіки відіграє роль головного фактору в підвищенні конкурентоспроможності всіх суб'єктів ринкових відносин, як прямих (підприємств, фірм, компаній), так і опосередкованих (географічним та інституційним середовищем – країн, регіонів, галузей, кластерів тощо). Вчений обґрунтовував, що кластери зазвичай забезпечують кращий доступ до установ, суспільних благ, інфраструктури та створюють більші стимули для досягнення високої продуктивності завдяки підвищенню продуктивності компаній і галузей унаслідок збільшення інноваційного потенціалу та активізації посередництва в просуванні нових підприємств, які підтримують інновації. Продуктивність компаній підвищується і завдяки доступу до певних виробничих факторів і спеціалізованої робочої сили, інформації, інституцій, суспільних благ та інших стимулів зростання продуктивності. Ці фактори створюють такі переваги, як більш кваліфікована робоча сила, посилена спеціалізація серед постачальників, доступ до глобальних ринків і зниження витрат [27, с. 212].

Про позитивний вплив кластерів на продуктивність наголошують також Р. Мартін і Г. Кайнеллі. Вчені обґрунтовують позитивний вплив кластерів на загальну факторну продуктивність компаній [28, с. 45; 29, с. 197-217].

С. де Бріто і Ж. Лейтао емпірично доводять, що темпи й рівень індустріалізації, просторова концентрація (щільність підприємств різних розмірів), спеціалізація та диверсифікація структури економіки сприяють зростанню багатофакторної продуктивності [30].

Важливість впливу просторового чинника на продуктивність доводять емпіричні дослідження зарубіжних науковців, які зазначають, що продуктивність є базовим статистичним показником для багатьох міжнародних порівнянь ефективності економіки країн та їхніх регіонів. Вчені обґрунтовують наявність значних міжрегіональних і внутрішньорегіональних відмінностей продуктивності, а також залежність продуктивної спроможності країн та їхніх регіонів від місця розташування суб'єктів економічної діяльності. Проводячи дослідження природи міжтериторіальних диспропорцій продуктивності, К. Гепперт, М. Горніг, А. Стефан наголошують на винятковості впливу гео економічного розташування і ступеня агломерації на регіональні відмінності продуктивності в країнах-членах ЄС [31].

Значні та стійкі відмінності в регіональній продуктивності спостерігаються в більшості країн. Наприклад, продуктивність у регіонах країн-членів ЄС і ОЕСР сильно відрізняється між сусідніми регіонами та залежить від місцевих факторів. Просторові відмінності продуктивності на міжрегіональному рівні особливо помітні у Великій Британії, Німеччині та Кореї. Внутрішньорегіональні відмінності найбільш виражені в Словацькій Республіці, Фінляндії, Норвегії і Кореї. Це частково пояснюється високим рівням продуктивності економіки в регіонах, де розташовані столиці цих країн. Цікаво, що регіони, які генерують вищі темпи зростання продуктивності, ніж на національному рівні, – це переважно сільські території, які виграють від близькості до міст та їхньої агломераційної економіки (рис. 1).

Дослідження просторових детермінант продуктивності закладено в постулатах неокласичної теорії, зокрема теоріях міжнародної торгівлі та економічного зростання. Ідеться насамперед про важливість секторальної спеціалізації регіонів. Ще А. Маршалл і Дж. Бекаттіні в теорії індустріальних районів наголошували, що прибутковість і продуктивність економіки регіонів, визначається їхньою промисловою спеціалізацією [33; 34]. К. Айгінгер і Е. Россі-Гансберг у [35] стверджують, що просторова концентрація виробничих потужностей і галузева спеціалізація є внутрішньо пов'язаними економічними явищами, які впливають на продуктивність. Висновком їхнього емпіричного дослідження є те, що зазначені процеси є паралельними, тобто динаміка концентрації супроводжується динамікою спеціалізації.

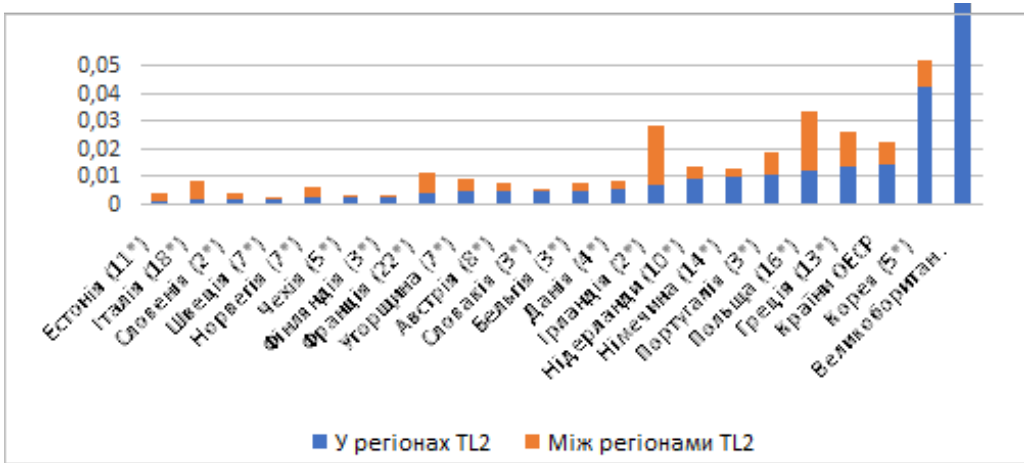

Рис. 1. Просторові диспропорції регіональної продуктивності (міжрегіональний (TL2)¹ та внутрішньорегіональний рівні)

Джерело: [32].

На думку Р. Мартіна та П. Санлея, регіони, які швидко розвиваються, приваблюють висококваліфікованих працівників, що сприяє підвищенню продуктивності праці, а впровадження технологічних нововведень у таких регіонах сприяє довгостроковому інноваційному лідерству [36, с. 40].

Цікавими в цьому контексті є дослідження П. Кругмана, який вважається основоположником нової теорії торгівлі, що стала результатом переосмислення класичної теорії міжнародних економічних відносин. Вчений обґрунтував вплив таких факторів, як віддача від масштабу, розмір ринку й доступ до нього, конкуренція, транспортні витрати на конвергенцію регіонального розвитку та регіональну продуктивність [37].

Досліджуючи природу міжтериторіальних диспропорцій продуктивності, науковці акцентують на процесах регіональної конвергенції, яка за показником продуктивності праці (ВВП на одну зайняту особу) більша, ніж за показником доходу на одну особу. До того ж зазначається, що відсталішим регіонам країн-членів ЄС з аграрною спеціалізацією вдалося компенсувати скорочення масштабів сільського господарства шляхом створення промислових об'єктів, і це призвело до помітного зростання регіональної продуктивності. Водночас зростання зайнятості в цих регіонах менше впливало на продуктивність, ніж у заможніших регіонах, що знайшло відображення в зміні географічної структури безробіття в Європі [31].

З проблемою просторових диспропорцій продуктивності виробничих ресурсів стикнулася свого часу Федеративна Республіка Німеччина. Саме вони стали перепоною для зростання продуктивної спроможності виробничого потенціалу на сході країни. Серед основних питань, які досліджували німецькі вчені: порівняння структури промислового сектору та структури зайнятих у Східній і Західній

¹ Територіальна сітка ОЕСР охоплює субнаціональні регіони у всіх країнах цього співтовариства, які класифікуються за двома шкалами: великі регіони (територіальний рівень 2, TL2) і малі регіони (територіальний рівень 3, TL3). Великі регіони зазвичай відповідають першим урядовим рівням після національного чи федерального. Малі регіони знаходяться у великих регіонах, а в європейських країнах вони відповідають номенклатурі NUTS3. У країнах ОЕСР регіони TL3 класифікуються на основі рівня доступу їх до столичних територій. Регіони TL3 класифікуються як «метрополісні», якщо понад половину їхнього населення з принаймні 250 тис. жителів проживає в одній або кількох функціональних міських зонах (FUA), і як «неметрополісні» в інших випадках. Регіони TL3, що не є метрополією, поділяють на такі: з доступом до метрополії, з доступом до малого/середнього міста або віддалені залежно від рівня доступу до FUA. У зоні ОЕСР розташовані 354 великі регіони і 1805 невеликих регіонів.

Німеччині; оцінювання галузевих детермінант продуктивності та порівняння продуктивності продажів у металургійній та електротехнічній промисловості; відмінності в продуктивності праці на рівні підприємств, галузей і регіонів [38].

Збільшення регіональних диспропорцій продуктивності обумовлено також тим, що великі міста, як правило, процвітають, тоді як менші міста стикаються зі зниженням темпів соціально-економічного розвитку. Однак, на думку аналітиків, усі ті міста мають потенціал до зростання. Орієнтація на продуктивність міст або просторову продуктивність дозволяє зрозуміти та запустити в дію місцеві та регіональні механізми зростання. Це розширить економічні можливості всіх міст, одночасно зменшуючи нерівність між ними. Країни ОЕСР, що зменшили розриви в продуктивності, зазвичай отримували вигоду від економічно активних секторів торгівлі та інтеграції з містами, які добре функціонують. Важливу роль вони відводять сектору торгівлі як рушієві зростання продуктивності праці та зайнятості. Отже, секторальні особливості структури економіки країн суттєво впливають на продуктивність економіки.

Ситуація, зумовлена військовими злочинами РФ в Україні, ще раз підтвердила важливість інфраструктури, яку зазвичай відносять до просторових детермінант продуктивності економіки. Ефективність функціонування транспортної інфраструктури є одним з важливих факторів зростання продуктивної спроможності економіки регіонів і країни загалом. Забезпечуючи мобільність населення і вантажів, створюючи умови для зростання продуктивності праці, розвитку й підвищення ефективності виробництва, розподілу та споживання, інфраструктурний чинник сприяє зростанню продуктивної спроможності регіонів. У дослідженнях, присвячених оцінюванню просторової продуктивності, наголошується на тому, що послуги транспортної інфраструктури можуть впливати як на розвиток та підвищення продуктивної спроможності економіки регіону, в якому вони зосереджені, так і інших регіонів. Такий ефект європейські науковці називають «ефектом переливу». Наявність цього просторового ефекту довів Р. Л. Муман в дослідженні, проведеному для обґрунтування позитивного впливу транспортної інфраструктури на результати діяльності регіону, в якому вона розташована, та сусідніх регіонів [39].

В умовах поглиблення євроінтеграційних процесів і повоєнного відновлення для України вкрай важливим буде питання міжрегіональних диспропорцій щодо продуктивності ресурсів. Розбудова ресурсоефективної економіки є одним з основних пріоритетів розвинених країн світу. Європейським Союзом була прийнята Дорожня карта ресурсоефективної економіки Європи, що описує, як до 2050 р. можливо зробити перехід до стійкої економіки Цей документ забезпечує основу для послідовного розроблення та реалізації майбутніх дій [40]. У ньому пропонуються шляхи підвищення продуктивності ресурсів і наголошується на взаємозалежності економічного зростання та ефективного використання ресурсів. У центрі уваги також такі наскрізні теми, як ціноутворення, що не відображає реальних витрат на використання природних ресурсів, і важливість інноваційного мислення, ураховуючи більш віддалену перспективу. У документі викладено поетапне бачення структурних і технологічних змін, яких слід досягти до 2050 р. Відповідні етапи ілюструють, що буде потрібно для спрямування Європи на шлях ефективного використання ресурсів та сталого зростання.

Для оцінювання ефективності використання ресурсів, які споживаються на внутрішньому ринку, в Євросоюзі щорічно розраховується показник «продуктивність ресурсів» [41] – як співвідношення між валовим внутрішнім продуктом (ВВП) і внутрішнім споживанням усіх матеріальних ресурсів. Продуктивність ресурсів є одним з важливих показників глобальних цілей сталого розвитку, визначених ООН [42].

За даними Євростату, за період 2000-2021 рр. продуктивність ресурсів в ЄС зросла на 35% – з 1,9 євро/кг до 2,30 євро/кг. Зауважимо, позитивні тенденції щодо підвищення продуктивності ресурсів спостерігались і після світової

фінансової кризи 2007-2008 рр. Пандемія COVID-19 спричинила зростання цього показника у 2021 р. порівняно з попереднім роком на 7,9%. Причиною позитивної динаміки стало підвищення економічної активності. Наприклад, за період 2000-2021 рр. ВВП ЄС зріс на 30%, а внутрішні ресурсне споживання знизилася на 8,6%. Водночас диференціація між країнами-членами ЄС за рівнем продуктивності ресурсів у 2021 р. становила понад сім разів. Такий достатньо високий рівень диспропорційності ресурсної продуктивності в ЄС значною мірою залежить від природних ресурсів країни, структури промислового виробництва, обсягів будівельної галузі, моделі споживання, джерел енергії тощо [43].

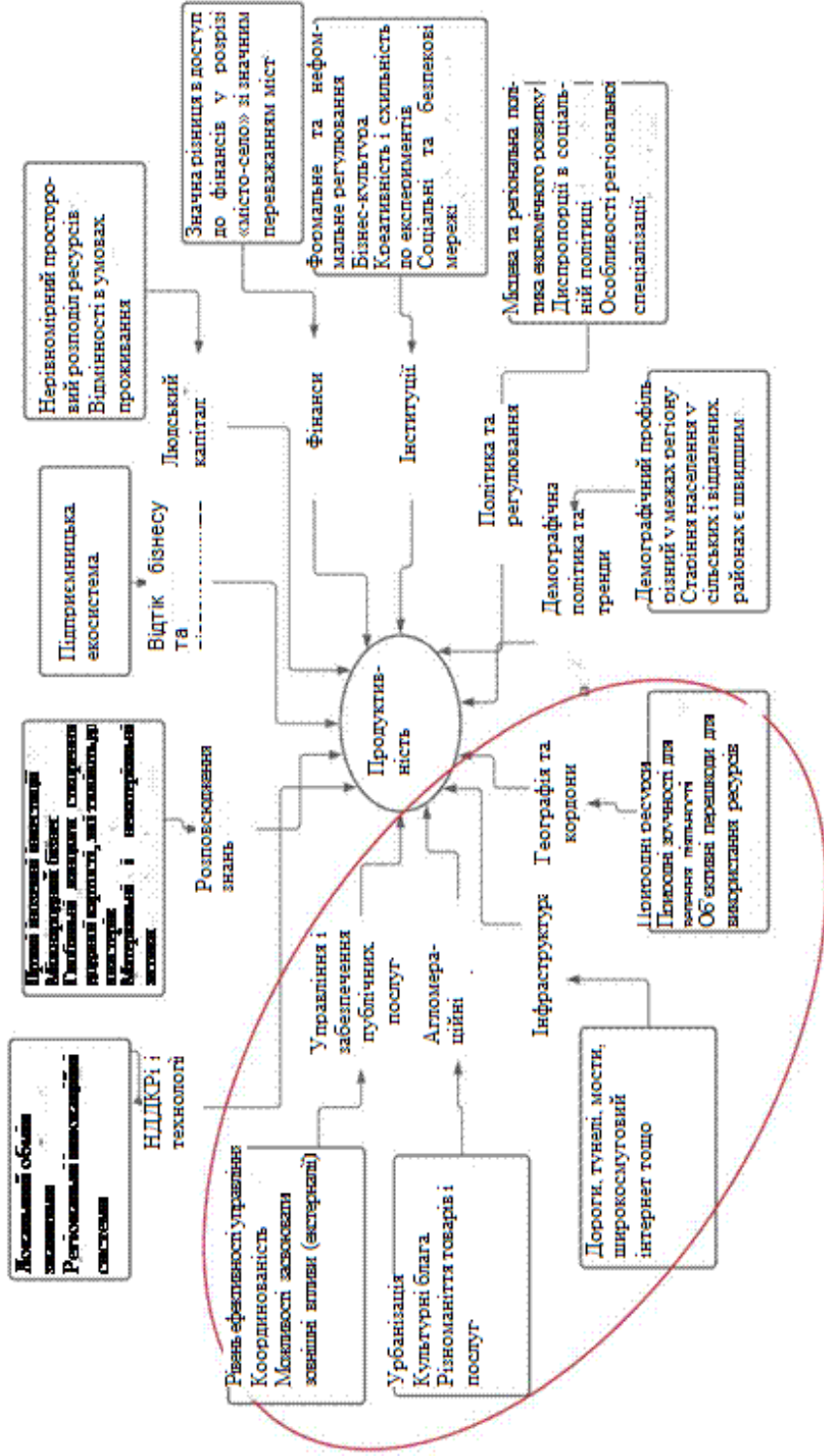
Значний інтерес світової спільноти до проблем зростання продуктивності підтверджують дослідження, які проводяться дослідницькою Лабораторією просторової продуктивності ОЕСР, створеною в Трентському центрі місцевого розвитку ОЕСР. Діяльність цієї інституції спрямована на розширення співробітництва з місцевими та глобальними партнерами у сфері досліджень просторових детермінант підвищення продуктивності економіки, встановлення причин відмінностей у продуктивності між різними типами територій для вироблення заходів регіональної політики, яка сприятиме зростанню продуктивності, створенню робочих місць і збільшенню добробуту населення. Зазначимо також, що саме ОЕСР щорічно публікує показники продуктивності (як показники продуктивності праці, так і багатофакторні показники продуктивності) у розрізі країн.

Низка публікацій Лабораторії просторової продуктивності ОЕСР містить висновки, які є цікавими для апробації в Україні. Зокрема, у науковій праці «Просторовий вимір продуктивності. Поєднання точок між галузями, фірмами і місцями» констатується, що продуктивність за своєю суттю є просторовим явищем, а її розуміння без локального / регіонального виміру є неповним. Щоб краще зрозуміти динаміку продуктивності та розробити політичні рішення, які сприятимуть прискоренню сукупного зростання продуктивності та зменшенню міжрегіональної нерівності, важливо зосередитись на просторовому (субнаціональному) вимірі продуктивності [44].

У роботі «Комплексний підхід до розуміння впливу органів місцевого самоврядування на продуктивність міст. Місцева автономія, якість уряду та фрагментація» [45] досліджено зв'язок між субнаціональними механізмами управління та продуктивністю праці в містах, а також представлено результати детального вивчення впливу прямих і непрямих наслідків децентралізації та якості управління на продуктивність. Дослідники емпірично довели, що децентралізація позитивно впливає на продуктивність, а міста з високим рівнем якості управління та місцевою автономією і низькою горизонтальною фрагментацією здебільшого є найбільш продуктивними.

Особливості економічної політики в періоди глобальних чи національних шоків, рецесії, зумовленої стихійними лихами, промислової трансформації та проявами мегатрендів міжнародних надзвичайних ситуацій розкриті в публікації В. Вермюлена «Політика для стійких місцевих економік» [46], в якій оцінено продуктивність праці в умовах нестабільності, ефективність регіональних ринків праці і бізнесу та визначено їхні наслідки для політики зростання довгострокової регіональної продуктивності під час відновлення.

Доробок науковців Лабораторії просторової продуктивності ОЕСР засвідчує, що регіональні відмінності в продуктивності визначаються ступенем агломерації та особливостями гео економічного розташування, специфіка впливу яких описана в теорії нової економічної географії. На продуктивність економіки впливають також фактор часу переміщення (фактор відстані), щільність населення, урбанізація, агломерація, розвиненість інфраструктури та інші чинники, які стосуються конкретного місця розташування в контексті поєднання галузей економіки на певній території, запаси капіталу, структура власності та навички населення [44]. Фактично саме взаємодія просторових і секторальних детермінант визначає рівень продуктивності економіки країни, регіону та територіальних громад (рис. 2).

— детермінанти, які за своєю суттю вважаються «чисто просторовими».

Рис. 2. Детермінанти продуктивності та їх просторовий вимір

Джерело: складено за [44].

Отже, проведений аналіз досвіду емпіричних досліджень щодо впливу просторових чинників на продуктивність економіки дозволяє виокремити низку закономірностей:

- продуктивними є не ті економіки, які мають найбільше ресурсів, а ті, які здатні досягнути високого рівня продуктивності використання цих ресурсів;
- зростання продуктивності на різних територіальних рівнях є результатом взаємодії низки факторів, а зменшення регіональної продуктивності є здебільшого результатом конвергенції виробництва, а не зростання зайнятості;
- на рівень продуктивності впливає переміщення ресурсів з низькопродуктивних галузей і видів економічної діяльності у високопродуктивні;
- ступінь просторової концентрації та локалізації виробництва, а також диверсифікація структури економіки сприяють зростанню продуктивності;
- продуктивність регіонів більшою мірою визначається національними «режимами» і трендами продуктивності. Водночас специфічні для країни впливи відбуваються хвилеподібно, а не постійно;
- якість управління та вищий ступінь децентралізації автономії влади позитивно впливають на продуктивність економіки країн, регіонів і локальних систем;
- рівень урбанізації та розмір міста позитивно впливають на зростання продуктивності;
- територіальні диспропорції за рівнем продуктивності ресурсів зумовлені щільністю населення, обсягами будівництва, рівнем забезпеченості транспортною інфраструктурою, спеціалізацією економіки, ступенем використання відновлювальних джерел енергії.

Таблиця 1

Фактори продуктивності та чинники продуктивної спроможності економіки країн і регіонів

Джерело	Фактори продуктивності та чинники продуктивної спроможності
Європейський проєкт (модель) KLEMS	Праця, капітал, енергія, матеріали, сервісні послуги
Управління національної статистики Великої Британії	Інвестиції, інновації, навички, підприємництво та конкуренція
Центр світової конкурентоспроможності IPM	Стан економіки, міжнародна торгівля, міжнародні інвестиції, зайнятість і ціни
Е. Діверт	Проміжні і трудові витрати, витрати відтворювального капіталу, матеріально-виробничі запаси, земельні та інші природні ресурси; поліпшення довкілля; робочий капітал, грошові кошти та інші фінансові інструменти; знанневий капітал, інфраструктура
М. Портер	Доступ до виробничих факторів і спеціалізованої робочої сили, інформації, інституцій та суспільних благ
П. Кругман	Віддача від масштабу, розмір ринку та доступ до нього, конкуренція, транспортні витрати
С. де Бріто і Ж. Лейтао; А. Маршалл і Дж. Бекаттіні; К. Айгінгер і Е. Россі-Гансберг	Рівень індустріалізації, просторова концентрація (щільність підприємств різних розмірів), галузева спеціалізація, диверсифікація структури економіки
М. Бодді, Дж. Хадсон, А. Пламрідж, Д. Дж. Веббер	Місце розташування в контексті поєднання галузей економіки на певній території, запаси капіталу, структура власності та навички населення
Лабораторія просторової продуктивності ОЕСР (SPL)	Геоелементне розташування, щільність населення, рівень урбанізації та агломераційні ефекти, фізична інфраструктура, інститути управління
ЮНКТАД	Людський капітал, природний капітал, енергетика, інформаційно-комунікаційні технології, структурні зміни, транспорт, інститути та приватний сектор

Джерело: складено за [24; 27; 30; 33; 36; 35; 37; 44; 45; 47-49].

За результатами аналізу теоретико-методологічного базису концепції продуктивності та емпіричних досліджень у царині управління продуктивністю систематизуємо фактори продуктивності та чинники продуктивної спроможності економіки на національному та регіональному рівнях (табл. 1).

Висновки. Підводячи підсумок, вкажемо декілька основних аспектів, які, на нашу думку, визначатимуть напрями подальших теоретико-прикладних досліджень проблематики продуктивної спроможності регіонів.

1. Основні чинники продуктивності змінювалися протягом останніх десятиліть унаслідок зміни просторового ландшафту багатьох країн через глобалізацію, технологічний прогрес та інші мегатренди. Водночас перелік чинників продуктивної спроможності розширився. Разом з традиційними факторами виробництва сьогодні до них відносять інноваційну активність і можливості адаптації новітніх технологій, інституційні інновації, дифузюю знань, підприємницьке середовище, внутрішній попит, людський капітал, інститути (як офіційні, так і неформальні), культуру, політику, демографічні тенденції тощо.

2. Наукові дискусії доводять, що продуктивна спроможність значною мірою визначається місцевими умовами. У цьому контексті слід визначати відмінності в детермінантах продуктивної спроможності регіонів, які пояснюють причини та природу міжрегіональних диспропорцій. Потрібно зосередити дослідницькі і політичні зусилля на підвищенні ефективності реалізації державної регіональної політики, ураховуючи під час розроблення стратегій повоєнного відновлення детермінанти продуктивної спроможності для кожного регіону.

3. Продуктивна спроможність залежить від низки факторів на національному, галузевому та місцевому рівнях. Ці фактори часто взаємопов'язані та утворюють складну мережу взаємозалежних детермінант, які прямо та опосередковано впливають на продуктивну спроможність регіонів. З одного боку, це дозволяє врахувати вплив більшої кількості факторів, а з другого, – ускладнює оцінювання емпіричним шляхом їхнього впливу на продуктивну спроможність регіонів.

4. Для забезпечення синергії між національною, регіональною та іншими видами політик щодо розвитку економіки різних типів територій (столичних, міських, сільських) доцільно акцентувати на поєднанні різних політик та узгодженні стратегічних пріоритетів їхнього розвитку.

Отже, прагнення забезпечити просторово-інклюзивне зростання на всій території України вимагає проведення дослідження продуктивності з обов'язковим урахуванням просторових чинників, що забезпечить розроблення ефективної політики, адаптованої до потреб конкретних регіонів. Така політика має допомогти більш продуктивним регіонам підвищити свій статус, а регіонам-аутсайдерам – усунути розрив у продуктивності.

Список використаних джерел

1. Семикіна М. В. Продуктивність праці: методологія вимірювання, передумови зростання. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2010. Вип. 17. С. 457-463.
2. Бондарь И. К. *Производительность труда: вопросы теории и практики*. К.: Наукова думка, 1991. 152 с.
3. Петюх В. М. *Рыночная экономика: настольная книга делового человека*. К.: Урожай, 1995. 432 с.
4. Прокопенко И. И. *Управление производительностью: прак. руководство*. К.: Техника, 1990. 319 с.
5. Єременко В. О. *Підвищення продуктивності: теорія, світовий досвід, шлях України*. Краматорськ: Видавництво центру продуктивності Міністерства праці та соціальної політики України, 2000. 397 с.
6. Сухарський В. С. *Менеджмент: теорія, методологія, практика*: монографія. Тернопіль: Астон, 2002. 416 с.
7. Дмитришин Б. В. Дослідження продуктивності сучасних економічних систем на основі моделей міжгалузевого балансу. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2010. Вип. 18. Ч. II. С. 85-92.
8. Могілат І., Горшкова Н., Кожем'якіна С. Продуктивність праці, продуктивність капіталу та сукупна факторна продуктивність: динаміка і фактори впливу на них. *Економіка України*. 2009. № 8. С. 4-16.
9. Синк Д. С. *Управление производительностью: планирование, измерение и оценка, контроль и повышение*. М.: Прогресс, 1989. 528 с.

10. Ларіна О. Г. Міжнародна конкурентоспроможність регіонів в глобальних умовах розвитку: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.02 / ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». К., 2013. 21 с.
11. Мазуркевич І. О., Бондар І. К., Сологуб О. П. *Матриця продуктивної економіки*. К.: ВД «Корпорація», 2006. 464 с.
12. Сологуб О. П. *Продуктивність економіки: регіональні аспекти*. К.: Знання, 1998. 351 с.
13. *Словник української мови*: в 11 тт. / ред. І. К. Білодід; Інститут мовознавства АН УРСР. К.: Наукова думка, 1980. Т. 9. 917 с.
14. *Сучасний тлумачний словник української мови* / ред. В. В. Дубічинський. Харків: ВД «Школа», 2006. 832 с.
15. Філіпенко А. С. Продуктивна спроможність нації: соціально-економічний вимір. *Продуктивна спроможність нації: приклад України*: мат-ли Міжнар. наук. конф. 29 червня 2017 р., м. Київ. С. 13-14.
16. Сміт А. *Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй*. К., 2001. 594 с.
17. Кейнс Дж. М. *Общая теория занятости, процента и денег*. М., 1978. 321 с.
18. Тюрго А. Р. *Избранные экономические произведения*. М.: Соцэкгиз, 1961. 551 с.
19. Тюнен И. *Изолированное государство*. М.: Экономическая жизнь, 1926.
20. Мальтус Т. Р. *Опыт о законе народонаселения*. М.: Директ-Медиа, 2007. 461 с.
21. Кларк Дж. Б. *Распределение богатства*. М.: Экономика, 1992.
22. Solow R. M. Technical Change and the Aggregate Production Function. *The Review of Economics and Statistics*. 1957. Vol. 39(3). Pp. 312-320. DOI: <https://doi.org/10.2307/1926047>
23. Tang J., Wang W. Sources of Aggregate Labour Productivity Growth in Canada and the United States. *The Canadian Journal of Economics*. 2004. Vol. 37(2). Pp. 421-444. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.0008-4085.2004.00009.x>
24. Alston L. J., Mueller B., Melo M. A., Pereira C. The political economy of productivity in Brazil. *IDB Working Paper Series*. 2010. No. 104. URL: <https://hdl.handle.net/11319/1123>
25. Oyinloye M. Measuring Economic Growth and Productivity: Foundations, KLEMS Production Models, and Extensions. *Academia*: Website. 2019. URL: https://www.academia.edu/66911575/Measuring_Economic_Growth_and_Productivity_Foundations_KLEMS_Production_Models_and_Extensions
26. Coyle D. This is how productivity is defined in an economy. *World Economic Forum*: Website. 11.10.2019. URL: https://www.weforum.org/agenda/2019/10/this-is-how-productivity-is-defined-in-an-economy/?DAG=3&gclid=Cj0KCCQIAiNebBhDDARIsAANiDD3hXCpBJSepbY6aFLFmGGICtAY5XbXpyANV1HyrawIQzSui0_empkaAtoHEALw_wcB
27. Портер М. *Конкуренция*. М.: Вильямс, 2005. 496 с.
28. Martin R., Sunley P. Conceptualizing Cluster Evolution: Beyond the Life Cycle Model? *Regional Studies*. 2011. Vol. 45(10). Pp. 1299-1318. DOI: <https://doi.org/10.1080/00343404.2011.622263>
29. Cainelli G., Ganau R., Iacobucci D. Do Geographic Concentration and Vertically Related Variety Foster Firm Productivity? Micro-Evidence from Italy. *Growth and Chang*. 2016. Vol. 47(2). Pp. 197-217. DOI: <https://doi.org/10.1111/grow.12112>
30. de Brito S., Leitao J. Spatial and Sectoral Determinants of Productivity: An Empirical Approach Using an Entropy Lens. *Entropy*. 2020. Vol. 22(11). DOI: <https://doi.org/10.3390/e22111271>
31. Geppert K., Gornig M., Stephan A. Regional productivity differences in the European Union. *Theoretical predictions and empirical evidence*. 2003. URL: <https://www-sre.wu.ac.at/ersa/ersaconfs/ersa03/cdrom/papers/171.pdf>
32. Spatial productivity differences within and across regions. *OECD Regions and Cities at a Glance*. Paris: OECD Publishing, 2018. DOI: <https://doi.org/10.1080/00343404.2011.622263>
33. Маршалл А. *Принципы экономической науки*: в 3-х т. Т. 2. М.: Прогресс, 1993. 310 с.
34. *Small Firms and Industrial Districts in Italy* / Eds. E. Goodman, J. Bamford, P. Saynor. London: Routledge, 1989. 292 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315544830>
35. Aiginger K., Rossi-Hansberg E. Specialization and Concentration: A Note on Theory and Evidence. *Empirica*. 2006. Vol. 33. Pp. 255-266. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10663-006-9023-y>
36. Брикова І. В. Концепція міжнародної конкурентоспроможності національного регіону та її практичний вимір. *Міжнародна економічна політика*. 2006. № 4. С. 29-53.
37. Krugman P. Increasing Returns and Economic Geography. *Journal of Political Economy*. 1991. Vol. 99(3). Pp. 483-499. DOI: <https://doi.org/10.1086/261763>
38. Walter K., Biehler H., Holst G., Schwarz-Kocher M. *Kennziffer «Produktivität». Bedeutung und Anwendungsmöglichkeiten am Beispiel der Metall-und Elektroindustrie in Ostdeutschland*. Frankfurt am Main, 2015. 72 s. DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110504408-013>. URL: <https://docplayer.org/38287369-Kennziffer-produktivitaet-bedeutung-und-anwendungsmoeglichkeiten-am-beispiel-der-metall-und-elektroindustrie-in-ostdeutschland.html>
39. Moomaw R. L. Spatial Productivity Variations in Manufacturing: A Critical Survey of Cross-Sectional Analyses. *International Regional Science Review*. 1983. Vol. 8(1). Pp. 1-22. DOI: <https://doi.org/10.1177/0160017683008001>
40. The Roadmap to a Resource Efficient Europe. *European Commission*: Website. 2022. URL: http://ec.europa.eu/environment/resource_efficiency/about/roadmap/index_en.htm

41. Продуктивність ресурсів у Європейському Союзі у 2017 році. *Економічний дискусійний клуб*: сайт. 12.09.2018. URL: <http://edclub.com.ua/analytika/produktivnist-resursiv-u-yevropeyskomu-soyuzi-u-2017-roci>
42. Цілі сталого розвитку. *Global Compact Network Ukraine*: сайт. 2022. URL: <https://globalcompact.org.ua/pro-nas/tsili-stijkogo-rozvytku>
43. Resource productivity statistics. *Eurostat*: Website. 2022. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Resource_productivity_statistics
44. Tsvetkova A., Terzidis N., Jong D., Knutsso P. The spatial dimension of productivity Connecting the dots across industries, firms and places. *OECD Regional Development Working Papers*. 2020. Vol. 1. DOI: <https://dx.doi.org/10.1787/ba5eddb47-en>
45. Jong D., Tsvetkova A., Lembcke A., Ahrend R. A comprehensive approach to understanding urban productivity effects of local governments. Local autonomy, government quality and fragmentation. *OECD Regional Development Working Papers*. 2021. Vol. 11. DOI: <https://doi.org/10.1787/5ebd25d3-en>
46. Vermeulen W. Policies for resilient local economies. *OECD Local Economic and Employment Development (LEED) Papers*. 2022. Vol. 9. DOI: <https://dx.doi.org/10.1787/872d431b-en>
47. Boddy M., Hudson J., Plumridge A., Webber D. Regional Productivity Differentials: Explaining the Gap. *ResearchGate*: Website. 2006. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1435-5957.2008.00209.x>. URL: <https://www.researchgate.net/publication/23697592>
48. Diewert E. The Challenge of Total Factor Productivity Measurement. *International Productivity Monitor*. 2000. Vol. 1. Pp. 45-52. URL: <http://www.csls.ca/ipm/1/diewert-e.pdf>
49. Productive Capacities Index. *UNCTAD*: Website. 2018. DOI: <https://doi.org/10.18356/9789210054355c013>. URL: <https://unctad.org/topic/least-developed-countries/productive-capacities-index>

References

1. Semykina, M. V. (2010). Produktivnist' pratsi: metodolohiya vimiryuvannya, peredumovy zrostannya [Labor productivity: measurement methodology, prerequisites for growth]. In *Naukovi pratsi Kirovohrads'koho natsional'noho tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauki. Scientific works of the Kirovohrad National Technical University. Economic sciences*: Vol. 17, 457-463. [in Ukrainian].
2. Bondar, I. K. (1991). *Proizvoditel'nost' truda: voprosy teorii i praktiki [Labor productivity: questions of theory and practice]*. K.: Scientific opinion. [in Russian].
3. Petyukh, V. M. (1995). *Rynoch'naya ekonomika: nastol'naya kniga delovogo cheloveka [Market economy: a handbook for a business person]*. K.: Harvest. [in Russian].
4. Prokopenko, I. I. (1990). *Upravleniye proizvoditel'nost'yu [Performance management]: Practice guide*. K.: Technics. [in Russian].
5. Yeremenko, V. O. (2000). *Pidvishennya produktyvnosti: teoriya, svitovyy dosvid, shlyah Ukrayiny [Increasing productivity: theory, world experience, Ukraine's way]*. Kramatorsk: Publishing House of the Productivity Center of the Ministry of Labor and Social Policy of Ukraine. [in Ukrainian].
6. Sukharsky, V. S. (2002). *Menedzhment: teoriya, metodolohiya, praktyka [Management: theory, methodology, practice]*. Ternopil: Aston. [in Ukrainian].
7. Dmytryshyn, B. V. (2010). Doslidzhennya produktyvnosti suchasnykh ekonomichnykh system na osnovi modeley mizhhaluzevoho balansu [Study of the productivity of modern economic systems based on intersectoral balance models]. In *Naukovi pratsi Kirovohrads'koho natsional'noho tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauki [Scientific works of the Kirovohrad National Technical University. Economic sciences]*: Vol. 18:II, 85-92. [in Ukrainian].
8. Mohilat, I., Horshkova, N., & Kozhemyakina, S. (2009). Produktivnist' pratsi, produktyvnist' kapitalu ta sukupna faktorna produktyvnist': dynamika i faktory vplyvu na nykh [Labor productivity, capital productivity and total factor productivity: dynamics and factors influencing them]. *Ekonomika Ukrayiny – Economy of Ukraine*, 8, 4-16. [in Ukrainian].
9. Sink, D. S. (1989). *Upravleniye proizvoditel'nost'yu: planirovaniye, izmereniye i otsenka, kontrol' i povysheniye [Performance management: planning, measuring and evaluating, monitoring and improving]*. M.: Progress. [in Russian].
10. Larina, O. H. (2013). *Mizhnarodna konkurentospromozhnist' rehioniv [International competitiveness of regions in global conditions of development]*. (Ph.D. in Econ. Thesis, SHSS «Kyiv national economy university named after V. Hetman»). Kyiv. [in Ukrainian].
11. Mazurkevych, I. O., Bondar, I. K., & Solohub O. P. (2006). *Matrytsya produktyvnoyi ekonomiki [Matrix of productive economy]*. PH «Corporation». [in Ukrainian].
12. Solohub O. P. (1998). *Produktivnist' ekonomiki: rehional'ni aspekty [Productivity of the economy: regional aspects]*. K.: Knowledge. [in Ukrainian].
13. Bilodid, I. K. (Ed.). *Slovyk ukrayins'koyi movy [Dictionary of the Ukrainian language]*: 11 vols. Vol. 9. (1980). Institute of Linguistics of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR the editorship. K.: Scientific opinion. [in Ukrainian].
14. Dubichynskyy, V. V. (Ed.) (2006). *Suchasnyy tlumachnyy slovyk ukrayins'koyi movy [Modern explanatory dictionary of the Ukrainian language]*. Kharkiv: PH «School». [in Ukrainian].

15. Filipenko, A. S. (2017). Produktivna spromozhnist' natsiyi: sotsial'no-ekonomichnyy vymir [Productive capacity of the nation: socio-economic dimension]. In *Productive capacity of nations: the example of Ukraine [Productive capacity of nations: the example of Ukraine]*: Proceedings of the International Scientific Conference, June 29, 2017, Kyiv (pp. 13-14). [in Ukrainian].
16. Smith, A. (2001). *Dobrobut natsiyi. Doslidzhennya pro pryrodu ta prychny dobrobutu natsiyi [The welfare of nations. An inquiry into the nature and causes of the welfare of nations]*. Kyiv. [in Ukrainian].
17. Keynes, J. M. (1978). *Obshchaya teoriya zanyatosti, protsenta i deneg [The general theory of employment, interest and money]*. Moscow. [in Russian].
18. Turgot, A. R. (1961). *Izbrannyye ekonomicheskoye proizvedeniya [Selected economic works]*. Moscow: Sotsekgiz. [in Russian].
19. Thünen, I. (1926). *Izolirovannoye gosudarstvo [An isolated state]*. M.: Economic life. in Russian].
20. Maltus, T. R. (2007). *Opyt o zakone narodonaseleniya [An Essay on the Principle of Population]*. Moscow: Direct-Media. [in Russian].
21. Clark, J. B. (1992). *Raspredeleniye bogatstva [The distribution of wealth]*. M.: Economy. [in Russian].
22. Solow, R. M. (1957). Technical Change and the Aggregate Production Function. *The Review of Economics and Statistics*, 39(3), 312-320. DOI: <https://doi.org/10.2307/1926047>
23. Tang, J., & Wang, W. (2004). Sources of Aggregate Labour Productivity Growth in Canada and the United States. *The Canadian Journal of Economics*, 37(2), 421-444. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.0008-4085.2004.00009.x>
24. Alston, L. J., Mueller, B., Melo, M. A., & Pereira, C. (2010). The political economy of productivity in Brazil. *IDB Working Paper Series*, 104. Retrieved from <https://hdl.handle.net/11319/1123>
25. Oyinloye, M. (2019). Measuring Economic Growth and Productivity: Foundations, KLEMS Production Models, and Extensions. *Academia*: Website. Retrieved from https://www.academia.edu/66911575/Measuring_Economic_Growth_and_Productivity_Foundations_KLEMS_Production_Models_and_Extensions
26. Coyle, D. (2019, Oct 11). This is how productivity is defined in an economy. *World Economic Forum*: Website. Retrieved from https://www.weforum.org/agenda/2019/10/this-is-how-productivity-is-defined-in-an-economy/?DAG=3&gclid=Cj0KCQiA1NebBhDDARIsAANiDD3hXCpBJSSepY6aFLmGGICtAY5XbXpyANV1HyrawlQzSui0_empkaAtoHEALw_wcB
27. Porter, M. (2005). *Konkurentsiya [Competition]*. M.: Williams. [in Russian].
28. Martin, R., & Sunley, P. (2011). Conceptualizing Cluster Evolution: Beyond the Life Cycle Model? *Regional Studies*, 45(10), 1299-1318. DOI: <https://doi.org/10.1080/00343404.2011.622263>
29. Cainelli, G., Ganau, R., & Iacobucci, D. (2016). Do Geographic Concentration and Vertically Related Variety Foster Firm Productivity? Micro-Evidence from Italy. *Growth and Change*, 47(2), 197-217. DOI: <https://doi.org/10.1111/grow.12112>
30. de Brito, S., & Leitao, J. (2020). Spatial and Sectoral Determinants of Productivity: An Empirical Approach Using an Entropy. *Lens. Entropy*, 22(11). DOI: <https://doi.org/10.3390/e22111271>
31. Geppert, K., Gornig, M., & Stephan, A. (2003). Regional productivity differences in the European Union. *Theoretical predictions and empirical evidence*. Retrieved from <https://www.sre.wu.ac.at/ersa/ersaconfs/ersa03/cdrom/papers/171.pdf>
32. Spatial productivity differences within and across regions (2018). In *OECD Regions and Cities at a Glance*. Paris: OECD Publishing. DOI: <https://doi.org/10.1080/00343404.2011.622263>
33. Marshall, A. (1993). *Printsiy ekonomicheskoy nauki [Principles of Economics]*: 3 Vols. Vol. 2. M.: Progress. [in Russian].
34. Goodman, E., Bamford, J., & Saynor, P. (Eds.) (1989). *Small Firms and Industrial Districts in Italy*. London: Routledge. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315544830>
35. Aiginger, K., & Rossi-Hansberg, E. (2006). Specialization and Concentration: A Note on Theory and Evidence. *Empirica*, 33, 255-266. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10663-006-9023-y>
36. Brykova, I. V. (2006). Kontsepsiya mizhnarodnoyi konkurentospromozhnosti natsional'noho rehionu ta yiyi praktychnyy vymir [The concept of international competitiveness of the national region and its practical dimension]. *Mizhnarodna ekonomichna politika – International economic policy*, 4, 29-53. [in Ukrainian].
37. Krugman, P. (1991). Increasing Returns and Economic Geography. *Journal of Political Economy*, 99(3), 483-499. DOI: <https://doi.org/10.1086/261763>
38. Walter, K., Biehler, H., Holst, G., & Schwarz-Kocher, M. (2015). *Kennziffer «Produktivität». Bedeutung und Anwendungsmöglichkeiten am Beispiel der Metall- und Elektroindustrie in Ostdeutschland*. Frankfurt am Main. DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110504408-013>. Retrieved from <https://docplayer.org/38287369-Kennziffer-produktivitaet-bedeutung-und-anwendungsmoeglichkeiten-am-beispiel-der-metall-und-elektroindustrie-in-ostdeutschland.html> [in German].
39. Moomaw, R. L. (1983). Spatial Productivity Variations in Manufacturing: A Critical Survey of Cross-Sectional Analyses. *International Regional Science Review*, 8(1), 1-22. DOI: <https://doi.org/10.1177/0160017683008001>
40. The Roadmap to a Resource Efficient Europe (2022). *European Commission*: Website. Retrieved from http://ec.europa.eu/environment/resource_efficiency/about/roadmap/index_en.htm
41. Produktivnist' resursiv u Yevropeys'komu Soyuzi u 2017 rotsi [Productivity of resources in the European Union in 2017] (2018, Sep 12). *Economic discussion club*: Website. Retrieved from <http://edclub.com.ua/analitika/produktivnist-resursiv-u-yevropeyskomu-soyuzi-u-2017-roci> [in Ukrainian].

42. Tsili staloho rozvytku [Goals of sustainable development] (2022). *Global Compact Network Ukraine*: Website. Retrieved from <https://globalcompact.org.ua/pro-nas/tsili-stijkogo-rozvytku> [in Ukrainian].
43. Resource productivity statistics (2022). *Eurostat*: Website. Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Resource_productivity_statistics
44. Tsvetkova, A., Terzidis, N., Jong, D., & Knutsso, P. (2020). The spatial dimension of productivity Connecting the dots across industries, firms and places. *OECD Regional Development Working Papers*, 1. DOI: <https://dx.doi.org/10.1787/ba5eddb47-en>
45. Jong, D., Tsvetkova, A., Lembcke, A., & Ahrend, R. A. (2021). Comprehensive approach to understanding urban productivity effects of local governments. Local autonomy, government quality and fragmentation. *OECD Regional Development Working Papers*, 11. DOI: <https://doi.org/10.1787/5ebd25d3-en>
46. Vermeulen, W. (2022). Policies for resilient local economies. *OECD Local Economic and Employment Development (LEED) Papers*, 9. DOI: <https://dx.doi.org/10.1787/872d431b-en>
47. Boddy, M., Hudson, J., Plumridge, A., & Webber, D. (2006). Regional Productivity Differentials: Explaining the Gap. *ResearchGate*: Website. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1435-5957.2008.00209.x>. Retrieved from <https://www.researchgate.net/publication/23697592>
48. Diewert, E. (2000). The Challenge of Total Factor Productivity Measurement. *International Productivity Monitor*, 1, 45-52. Retrieved from <http://www.csls.ca/ipm/1/diewert-e.pdf>
49. Productive Capacities Index (2018). *UNCTAD*: Website. DOI: <https://doi.org/10.18356/9789210054355c013>. Retrieved from <https://unctad.org/topic/least-developed-countries/productive-capacities-index>

Shults S. L., Lutskiv O. M. Spatial and sectoral determinants of regional productive capacity: theoretical genesis and methodological principles of the study.

In the pre-war period, the stagnation of economic productivity was observed in Ukraine. It was manifested by a decrease in the annual growth rates of labor and capital productivity. The natural consequences of this include the inability to increase the growth rate of employees' wages and their purchasing power, the increase in the share of raw material exports in the total volume, the country's growing dependence on energy imports, etc. The lack of positive productivity dynamics is related to the lack of active encouragement of domestic enterprises to improve resource efficiency. The article aims to substantiate the theoretical and methodological foundations of the study of the productive capacity of the regional economy in Ukraine and determine its potential growth accelerators across spatial and sectoral determinants. The evolution of the theoretical basis of the concept of economic productivity at the national and regional levels is examined. Based on the interpretation of the concepts of "productivity" and "capacity", the authors offer their definition of the meaning of the term "regional productive capacity". The article characterizes the achievements of foreign researchers regarding the study of regional development features and problems of productivity; identification and assessment of the impact of spatial factors on the productivity of the economy of territorial systems of different hierarchical levels; identification of spatial determinants of regional productive capacity. Based on the analysis of the experience of empirical research on assessing the impact of spatial factors on economic productivity, the article outlines a number of its growth patterns. The specific nature of interregional and intraregional productivity disparities is presented. The article proves that the interaction of spatial and sectoral determinants determines the level of productivity of the national, regional, and individual territorial communities' economies. Special attention is paid to the issue of resource productivity. Ways for further theoretical and practical studies of regional productive capacity are suggested.

Keywords: productivity, regional productive capacity, factors of production, spatial determinants, resource productivity.

Шульц Світлана Леонідівна – доктор економічних наук, професор, завідувач відділу регіональної економічної політики ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України» (e-mail: swetshul@i.ua, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5603-5603>).

Shults Svitlana Leonidivna – Dr.Sci. (Econ.), Prof., Head of the Department of regional economic policy of the of the Dolishniy Institute of Regional Research of NAS of Ukraine.

Луцків Олена Миколаївна – кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу регіональної економічної політики ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України» (e-mail: lutolen@i.ua, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8919-6761>).

Lutskiv Olena Mykolayivna – Ph.D. (Econ.), Sen.Res., Senior Researcher of the Department of regional economic policy of the Dolishniy Institute of Regional Research of NAS of Ukraine”.

Дослідження виконане в межах НДТ «Детермінанти зростання продуктивної спроможності економіки регіонів України» (номер державної реєстрації 0122U002057).

Надійшло 22.11.2022 р.